

VLOGA IN POMEN PTUJA V MEDNARODNI TRGOVINI POZNEGA SREDNJEGA IN ZGODNJEGA NOVEGA VEKA

JOSIP ZONTAR

Zadnja leta je naraslo zanimanje za zgodovino Ptuja in njegovega okoliša. Objavljena je bila vrsta tehtnih razprav iz naselbinske, gospodarske, politične in umetnostno-zgodovinske preteklosti Ptuja¹. Deloma je dalo za to povod slavljenje tisočdevetstoletnice prve omembe tega mesta. Iz gospodarske zgodovine je orisal Ignac Vojè trgovske stike Dubrovnika s slovenskimi kraji v drugi polovici 15. in v začetku 16. stoletja². Posebno važna je študija Ferda *Gestrina*. Ob edinstvenem poznavanju italijanskih virov je opozoril na usodni vpliv tujih, nemških in italijanskih trgovcev, na gospodarski položaj slovenskih mest in trgov v 16. stoletju.³

Zdi se mi primerno in potrebno, da povežem ugotovitve naših zgodovinarjev z raziskovanji inozemskih (nemških, avstrijskih in madžarskih) historikov. Tako utegne postati vloga in pomen Ptuja v mednarodni trgovini obravnavane dobe jasnejša. Rihard Klier (Nürnberg) je prikazal stike Nürnberga s Ptujem v 15. stoletju⁴. Skrbno zbrani podatki potrjujejo njegovo ugotovitev, da je bil Ptuj ob koncu srednjega veka eno najznamenitejših mest jugovzhodne Srednje Evrope v trgovini na daljavo. Ta pomen je obdržal Ptuj še v 16. stoletju kljub svoji legi ob meji, ki so jo ogrožali Turki.

Ptujske meščane je bogatila predvsem trgovina z ogrskimi voli in volovskimi kožami. V Benetke so gonili na leto 20.000 do 25.000 ogrskih volov po »pravi« cesti preko Ptuja—Celja—Vranskega—Ljubljane in Gorice. V manjši meri so jih spravljali preko Križevcev—Zagreba—Novoga mesta—Postojne in Gorice. Poskusi Benečanov, da bi jim dobavljali turški trgovci iz Temešvara in Pečuja vole v Zader, so se izjalovili zaradi težav pri krmljenju živine na Krasu in v Zadru, pa tudi zaradi nevarnega pomorskega prevoza iz Zadra v Benetke. Po isti poti Ptuj—Ljubljana je šlo tudi 10.000 tovorov volovskih kož na Reko, v Trst in Benetke. V nasprotni smeri pa je prenesla živina enako število tovorov raznega trgovskega blaga iz Neaplja, rimske Marke in Benetk preko Ljubljane in Ptuja na Ogrsko. Turška okupacija večjega dela Ogrske nikakor ni ovirala izvoza volov in volovskih kož preko Ptuja.⁵

Dosedanje mnenje, da meščani Ptuja in nekaterih drugih mest Notranje Avstrije po svojem premoženju in obsegu trgovskih poslov niso bili kos eliti gornjenemških in italijanskih veletrovcev, je treba docela opustiti. Po Klieru naj navedem le dva primera. Leta 1472 se je preselil iz Ptuja

v Nürnberg trgovec Janž Thumer. S svojim premoženjem 100.000 gold. je štel med najbogatejše meščane tega državnega mesta. Njegova hči Ehrentraud se je poročila leta 1493 z znamenitim Jakobom Welserjem. Posebno zanimivo je slediti rod ptujskega trgovca Ladislava Swetkowitza (najbrž Cvetkoviča). V Nürnbergu in Regensburgu je naložil del svojega premoženja (27.000 gold.) v »večne rente«.⁶ Njegova sinova Adam star. in Janž sta posodila Maksimilijanu I. večje vsote denarja. Vladar jima je zastavil vrsto deželno-knežjih gospostev in uradov na Štajerskem. Adamov nagrobnik se hrani v levem stranskem koru dunajske stolnice sv. Štefana.⁷ Njegov sin Adam ml. se je udeleževal v dvorski službi. Bil je komornik Ferdinanda I. in nadvojvode Maksimilijana. Leta 1558 so mu zastavili pazinsko grofijo za 45.000 gold. Prejel je plemstvo, leta 1561 postal svetnik dolnjeavstrijske komore, po smrti Žige Herbersteina leta 1566 njen predsednik. Poročil se je s Katarino, vdovo hrvatskega bana Franca Batthyánija. Maksimilijan II. ga je poslal leta 1565 na Angleško, da sporoči smrt Ferdinanda I. in vrne insignije reda podveze. V zaupnih pogovorih je moral obravnavati delikatno zadevo: načrt poroke angleške kraljice Elizabete I. z nadvojvodom Karlom Notranjeavstrijskim. V teku poslaništva, ki je trajalo od maja do avgusta 1565, so prišle do izraza številne Elizabetine zahteve in pogoji, ki bi dali bodočemu soprogu precej poniževalni položaj in bi mu tudi v verskem pogledu ne dajale svoboščin. Zato Adamova diplomatska misija ni dala končnega uspeha in Maksimilijan II. je zavzel odklonilno stališče.⁸

Pri obeh ptujskih rodbinah (Thumer in Swetkowitz) srečamo splošno znani pojav. Bogati meščanski trgovci nalože v trgovini pridobljeno premoženje v zemljiško posest. Nato bolj in bolj opuščajo trgovsko udeleževanje, se umaknejo na svoja zemljiška gospostva in preidejo v plemstvo. S tem pa je izgubilo meščanstvo svoje najsposobnejše zastopnike, obenem tudi znatne kapitale.

Še globlje je segel v gospodarsko zgodovino Ptuja Otmar Pickl (Gradec) s številnimi študijami.⁹ Posebnega pomena je njegov spis o »borbi Ptuja za svojo skladiščno pravico (1520—1535)«. ¹⁰ Kakor je znano, je imela »skladiščna ali skladalna pravica« (Niederlags-, Stapelrecht) kakega mesta troje komponent: obveznost tujcev, da prodajajo pripeljano blago meščanom, intenziviranje tržnega prometa in prenočevanje tujcev, ki

so prisiljeni dlje časa bivati v mestu; to pa je pospeševalo gostinsko in živilsko obrt. Že členu 53 in 54 ptujskga mestnega prava iz leta 1376 sta vsebovala določbo, da smejo tuji trgovci samo ob torkih (tedenskem tržnem dnevu) kupčevati med seboj, sicer pa le s ptujskimi meščani.¹¹ Proti koncu 15. stoletja je prešel salzburški Ptuj pod dejansko oblast Habsburžanov. Tedaj zvemo prvič o večjem sporu med Ptujčani in trgovci iz Ljubljane ter Kranjske sploh (rokopis B 527 = Böhm, Supl. 416, fol. 37^v -40, drž. arhiv, Dunaj).

Ljubljančani so se pritožili pri Maksimilijanu I., da jim meščani Ptuja ne dovolijo po starem običaju kupčevati vsak teden z drugimi tujci, marveč jih hočejo omejiti na letne sejme, tj. o binkoštih, sv. Ožbaltu (5. avgusta) in sv. Katarini (25. novembra). Štajerski vice-dom je razpisal narok, ki se ga naj bi udeležili zastopniki Ptuja in kranjskih trgovcev. Prišli so pa samo Ptujčani in izjavili, da so ustanovili trgovci Ljubljane trgovsko družbo in se nočejo držati predpisov ptujskega mestnega prava. Posebno važna se mi zdi njihova trditev, da so se povezali trgovci Székesfehérvára s trgovci Ljubljane, da sklepajo velike kupčije za blago v vrednosti okoli 20.000 gold. Tega Ptujčani niso dovolili in so ustavili meščanom Székesfehérvára z arestnim postopkom prevoz ogrskega blaga (1499, dec. 19.; 1500, april 8.) Kranjski komisarji so sporočili prošnjo, naj odgodi vladar obravnavo. Meščani Ptuja so zahtevali, da vladar ne pušči tujim trgovcem kršiti starih mestnih pravic.

Maksimilijan I. je ugodil Ptujčanom in 14. avgusta 1503 odobril mestu obsežnejši skladišni privilegij. Vsi tuji trgovci, ki pripeljejo blago z Ogrskega, ga morajo tu shraniti in ga smejo prodajati drugim tujcem šele ob naslednjem letnem sejmu. Le s ptujskimi meščani smejo stalno kupčevati. Ako bi se bila ta svoboščina v celoti uveljavila, bi pridobili meščani Ptuja monopolni položaj za prekupčevanje v trgovini z Ogrskega v Italijo podobno, kot so ga uživali nekaj časa Dunajčani¹².

Salzburški škof je odkupil mesto Ptuj nazaj in leta 1513 potrdil ter reformiral mestne pravice. Želel je ohraniti trgovski monopol meščanom, tako da bi smeli tujci le ob torkih kupčevati med seboj, ostale dni pa le z meščani trgovati. Nadalje je prepovedal Ptujčanom, da bi sklepali trgovske družbe s tujci in jim tako omogočili, da obidejo omenjene predpise. Trgovci Ljubljane, Trsta in Reke pa niso mirovali. Leta 1519 so ponudili mestu Ptujju znatno vsoto denarja, ako jim dovoli ne le ob torkih, marveč vsak dan opravljati trgovske posle s tujci. Peščica ptujskih veletrgovcev je dosegla proti volji preprostih meščanov, da je bila ponudba odklonjena. To

pa je moralo zaostri razmerje do navedenih deželnoknežjih mest.

Komaj je zavladal Ferdinand I., so potožili meščani Ljubljane, Trsta in Reke, da so se dotlej ukvarjali vsak dan v Ptujju s trgovskimi opravili in ne le ob tedenskem tržnem dnevu. Sedaj pa jim tega nočejo več dovoliti. Ako jim ne omogočijo rednega kupčevanja, bo prešel trgovski promet, ki poteka sedaj preko Ptuja, na Hrvatsko in na dalmatinsko obalo. To pa bo močno škodovalo deželnoknežjim financam. Dejansko te nevarnosti ni bilo. Trgovska pot z Ogrskega preko Zagreba v Senj in Bakar je bila kmalu močno ogrožena po Turkih. Zato se je trgovski promet bolj in bolj strnil na varnejši cesti iz Ptuja v Gorico. To je olajšalo ptujskim veletrgovcem, da so izločili nekaj velikih italijanskih tekmecev (Bartolottija iz Benetk, Pira Pittija iz Florence in Baptista Manatija iz Pesara), ki so imeli dotlej trgovino z Ogrskega preko Hrvatske v Italijo v rokah.

Ptuj ni več užival prejšnje zaslonbe pri vladarju. Zato je ugodil dolnjeavstrijski regiment leta 1523 meščanom Ljubljane, Trsta in Reke, češ da gre za dnevno trgovino na debelo. Monopol prekupčevanja meščanov Ptuja je bil s tem zlomljen. Na pritožbo Ptujčanov je potrdil kralj Ferdinand I. leta 1535 obstoječe stanje: tu—in inozemski trgovci smejo v Ptujju vsak dan zunaj letnih in tedenskih sejmov kupčevati le na debelo, trgovina na drobno pa je pridržana ptujskim meščanom¹³.

Kljub turškim ofenzivam v letih 1529 in 1532 je naraščal trgovski promet na cesti iz Ptuja v Gorico. Trgovsko-politični pomen Ptuja je še rasel. Mesto je obdržalo svoj izredni položaj kot prekladališče za Ogrsko in italijansko blago. V mestu so se naseljevali zastopniki tujih trgovcev in trgovskih družb, pridobivali meščanstvo, postali s tem deležni posebnih trgovskih pravic ter izpodrivali domačine, kakor je to prikazal Ferdo *Gestrin*³.

OPOMBE

1. Npr. B. *Grafenauer*, Ptuj v srednjem veku, *Zgodov. časopis XXIV* (1970) 157—175; M. *Kos*, Meja proti Ogrski in Hrv. v štajerskem Podravju *Poetovio-Ptuj 69—1969*, Zbornik razprav ob tisočdevetstoletnici, Maribor 1969, 83—91; B. *Saria*, *Pettau Entstehung und Entwicklung einer Siedlung im deutsch-slowenischen Grenzraum, Zeitschrift d. histor. Vereins f. Steiermark, Sonderband 10*, Graz 1965. — 2. *Časopis za zgodovino in narodopisje n. v. 5* (Bašev zbornik), Maribor 1969, 221—227. — 3. Prispevek k gospodarski zgodovini Ptuja v prvi polovici 16. stoletja, *ravnatom*, 228—235. — 4. R. *Klier*, *Beziehungen Nürnbergs zu Pettau im fünfzehnten Jahrhundert, Südostdeutsches Archiv X. Bd.* (1967) 83—101. B. *Saria* je dodal: *Die wirtschaftliche Bedeutung Pettaus im 15. Jahrhundert im Spiegel der erhaltenen Denkmäler, ravnatom*, 102—107. — 5. *Zsig-*

mond Pál Pach, The role of east-central Europe in international trade, 16th and 17th centuries, *Studia historica Academiae scientiarum Hungaricae* 70, Budapest 1970, zlasti 220. — 6. O rodbini Swetkowitz gl. poleg študije R. Klierja še O. Pickl, *Geadelte Kaufherren*, *Blätter für Heimatkunde* 44, Graz 1970, 20 sl. — 7. Slika gl. *Österreichische Kunsttopographie* Bd. 23. Wien 1931, 477. — 8. K. Diemer, Die Heiratsverhandlungen zwischen Königin Elisabeth von England und Erzherzog Karl von Innerösterreich 1558—1570, *disertacija* Tübingen 1969. — 9. Die Memminger Handelsgesellschaft Funck und ihr Handel mit dem Südosten, *Südostdeutsches Archiv* X. (1967) 108—131, Handel und Wandel am »Hofzaun des Reiches« um 1550. Beiträge zur Handels- und Wirtschaftsgeschichte von Leibnitz, Radkersburg und Pettau, *Zeitschrift d. hist. Vereins f. Steiermark*, Sonderband 16 (1968) 172—187, Die bürgerlichen

Vermögen steirischer Städte und Märkte im 16. Jahrhundert, *Joanea* 3. Bd. Innerösterreich 1564—1619, Graz 1969, 371—408. Die Auswirkungen der Türkengefahr auf den Handel am Hofzaun des Reiches, Bericht über den 10. österr. Historikertag in Graz, Wien 1970, 183—198. — 10. Pettau's Kampf um sein Niederlagsrecht (1520—1535), ein Beitrag zur Handelspolitik Ferdinands I., *Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung* LXXVIII. Bd. 1970, 432—443. — 11. F. Bischoff *Das Pettau'sche Stadtrecht vom Jahre 1376*, *Sitzungsberichte der k. Akademie der Wiss., philos. histor. Klasse* 113. Bd. Wien 1887, 711. — 12. O tem prim. T. Mayer, Der auswärtige Handel des Herzogtums Österreich im Mittelalter, *Forschungen zur inneren Geschichte Österreichs*, Heft 6, Innsbruck 1909, — 13. Prim. tudi F. Zwitter, *Starejša kranjska mesta in meščanstvo*, Ljubljana 1929, 64 sl.

